مایکل تودارو
استیفن اسمیت

توسعهٔ اقتصادی

ترجمهٔ دکتر حمیدرضا ارباب

نشرنی

فهرست کوتاه مطالب

مقدمهٔ مترجم ۲۳

مقدمهٔ مؤلفان ۲۵

فصل اول: مقدمه‌ای بر توسعهٔ اقتصادی: چشم‌انداز جهانی ۳۱

فصل دوم: توسعهٔ اقتصادی تطبیقی ۶۹

فصل سوم: نظریه‌های کلاسیک رشد و توسعه اقتصادی ۱۵۵

فصل چهارم: الگوهای معاصر توسعه و توسعه نیافتگی ۲۱۱

فصل پنجم: فقر، نابرابری و توسعه ۲۶۳

فصل ششم: رشد جمعیت و توسعهٔ اقتصادی: علل، نتایج و اختلاف‌نظرها ۳۳۷

فصل هفتم: شهرنشینی و مهاجرت از روستا به شهر: نظریه و سیاست‌گذاری ۳۸۷

فصل هشتم: سرمایهٔ انسانی: آموزش، سلامت و توسعهٔ اقتصادی ۴۴۱

فصل نهم: گذار کشاورزی و توسعهٔ روستایی ۵۰۹

فصل دهم: محیط زیست و توسعه ۵۶۹

فصل یازدهم: سیاست‌گذاری توسعه و نقش بازار، دولت و جامعهٔ مدنی ۶۲۹

فصل دوازدهم: نظریهٔ تجارت بین‌الملل و راهبرد توسعه ۶۸۵

فهرست تفصیلی مطالب

مقدمهٔ مترجم ۲۳

مقدمهٔ مؤلفان ۲۵

فصل اول: مقدمه‌ای بر توسعهٔ اقتصادی: چشم‌انداز جهانی ۳۱

۱.۱ مقدمه‌ای بر مهم‌ترین پرسش‌های جهان ۳۱

۲.۱ تفاوت سطح زندگی در نقاط مختلف جهان ۳۲

۳.۱ طبقه‌بندی کشورها بر اساس سطح متوسط توسعه: بررسی اولیه ۴۰

۴.۱ مطالعات اقتصاد و توسعه ۴۲

۱.۴.۱ دامنهٔ وسیع‌تر مطالعه ۴۲

۲.۴.۱ نقش محوری زنان ۴۴

۵.۱ معنای توسعه: نظریه قابلیت یا شایستگی آمارتیا سن ۴۵

۶.۱ شادی و توسعه ۵۰

۷.۱ اهداف توسعهٔ پایدار: مأموریت توسعهٔ مشارکتی ۵۲

۱.۷.۱ اهداف ۱۷گانه ۵۲

۲.۷.۱ اهداف توسعهٔ هزاره ۲۰۱۵-۲۰۰۰ ..... ۵۶

۳.۷.۱ دستیابی به اهداف توسعهٔ پایدار ۵۸

۸.۱ برخی پرسش‌های کلیدی اقتصاد توسعه ۶۲

فصل دوم: توسعهٔ اقتصادی تطبیقی ۶۹
۱.۲ مقدمه ۶۹
۲.۲ تعریف جهان در حال توسعه، طبقه‌بندی کشورها در سطوح مختلف توسعهٔ اقتصادی ۷۱
۱.۲.۲ مقایسه‌های متداول مربوط به متوسط درآمد ملی ۷۲
۲.۲.۲ تعدیل بر اساس برابری قدرت خرید ۷۹
۳.۲.۲ سایر طبقه‌بندی‌های کشورها ۸۳
۳.۲ مقایسهٔ کشورها بر اساس سلامت، آموزش و شاخص توسعهٔ انسانی ۸۴
۱.۳.۲ مقایسهٔ سطح سلامت و آموزش ۸۶
۲.۳.۲ معرفی شاخص توسعهٔ انسانی ۸۷
۳.۳.۲ شاخص رتبه‌بندی توسعهٔ انسانی: چه تفاوتی با شاخص رتبه‌بندی بر اساس درآمد دارد؟ ۹۲
۴.۳.۲ شاخص توسعهٔ انسانی: شاخص جدید جانشین ۹۳
۴.۲ شباهت‌ها و تفاوت‌های کلیدیِ کشورهای در حال توسعه ۹۷
۱.۴.۲ سطوح درآمد و بهره‌وری ۹۷
۲.۴.۲ دستاوردهای سرمایهٔ انسانی ۹۹
۳.۴.۲ نابرابری درآمد و فقر مطلق ۱۰۱
۴.۴.۲ رشد جمعیت و ساختار سنی ۱۰۲
۵.۴.۲ اقتصاد روستایی و مهاجرت از روستا به شهر ۱۰۴
۶.۴.۲ تنوع ابعاد اجتماعی ۱۰۵
۷.۴.۲ صنعتی‌شدن و صادرات صنعتی ۱۰۶
۸.۴.۲ شرایط جغرافیایی و موجودی منابع طبیعی ۱۰۷
۹.۴.۲ اندازهٔ بازار مالی و توسعهٔ سایر بازارها ۱۰۸
۱۰.۴.۲ کیفیت نهادها و وابستگی خارجی ۱۱۰
۵.۲ آیا سطح رفاه زندگی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته همگرا هستند؟ ۱۱۳
۱.۵.۲ واگرایی بزرگ ۱۱۴
۲.۵.۲ دو دلیل اصلی همگرایی مورد انتظار ۱۱۵
۳.۵.۲ چشم‌اندازهای مربوط به همگرایی درآمد ۱۱۷
۶.۲ علل بلندمدت توسعهٔ تطبیقی ۱۲۲
۷.۲ نتیجه‌گیری ۱۳۲

پیوست ۱.۲: شاخص توسعهٔ انسانی سنتی (HDI) ۱۳۸
پیوست ۲.۲: تفاوت بین کشورهای کم‌درآمد کنونی و کشورهای توسعه یافته در مراحل آغاز توسعه ۱۴۶

فصل سوم: نظریه‌های کلاسیک رشد و توسعه اقتصادی ۱۵۵
۱.۳ نظریه‌های کلاسیک توسعهٔ اقتصادی: چهار رویکرد ۱۵۶
۲.۳ توسعه به مثابه رشد و نظریه‌های رشد چندمرحله‌ای خطی ۱۵۷
۱.۲.۳ مراحل رشد روستو ۱۵۷
۲.۲.۳ الگوی رشد هارود ـ دومار ۱۵۸
۳.۲.۳ موانع و محدودیت‌ها ۱۶۱
۴.۲.۳ شرایط لازم و کافی: برخی انتقادات به الگوی رشد چندمرحله‌ای ۱۶۲
۳.۳ الگوهای تغییر ساختاری ۱۶۳
۱.۳.۳ نظریهٔ توسعهٔ اقتصادی آرتور لوئیس ۱۶۳
۲.۳.۳ تغییرات ساختاری و الگوهای توسعه ۱۷۰
۳.۳.۳ نتایج و پیامدها ۱۷۱
۴.۳ انقلاب وابستگی بین‌المللی ۱۷۲
۱.۴.۳ الگوی وابستگی استعمار نو ۱۷۳
۲.۴.۳ الگوی پارادایم اشتباه ۱۷۵
۳.۴.۳ نظریهٔ توسعهٔ دوگانه ۱۷۵
۴.۴.۳ نتایج و پیامدها ۱۷۶
۵.۳ انقلاب مخالف نئوکلاسیک‌ها: بنیادگرایی بازار ۱۷۸
۱.۵.۳ چالش الگوی دولت‌سالار: بازارهای آزاد، انتخاب عمومی و رویکردهای دوستدار بازار ۱۷۸
۲.۵.۳ نظریهٔ سنتی رشد نئوکلاسیکی ۱۸۰
۳.۵.۳ نتایج و پیامدها ۱۸۲
۶.۳ نظریه‌های کلاسیک توسعه: آشتی اختلاف‌نظرها ۱۸۳
پیوست ۱.۳: عناصر و اجزای رشد اقتصادی ۱۹۲
پیوست ۲.۳: الگوی رشد نئوکلاسیکی سولو ۱۹۹
پیوست ۳.۳: نظریهٔ رشد درون‌زا ۲۰۴

فصل چهارم: الگوهای معاصر توسعه و توسعه نیافتگی ۲۱۱
۱.۴ کمتر توسعه یافتگی به دلیل شکست هماهنگی ۲۱۲
۲.۴ تعادل‌های چندگانه: رویکرد نموداری ۲۱۷
۳.۴ آغاز توسعهٔ اقتصادی: فشار بزرگ ۲۲۴
۱.۳.۴ فشار بزرگ: یک الگوی نموداری ۲۲۶
۲.۳.۴ سایر شرایط احتمالی مورد نیاز برای فشار بزرگ ۲۳۲
۳.۳.۴ به چه دلیل مشکل با وجود یک ابرکارآفرین نیز حل نمی‌شود ۲۳۴
۴.۴ سایر مشکلات تعادل چندگانه ۲۳۵
۱.۴.۴ مزیت‌های ناکارآمدی بنگاه‌های قدیمی ۲۳۵
۲.۴.۴ رفتارها و هنجارها ۲۳۶
۳.۴.۴ پیوندها، ارتباط‌ها ۲۳۷
۴.۴.۴ نابرابری، تعادل چندگانه و رشد ۲۳۹
۵.۴ نظریهٔ حلقهٔ O مایکل کرامر در توسعهٔ اقتصادی ۲۴۰
۱.۵.۴ الگوی حلقهٔ O مایکل کرامر ۲۴۱
۲.۵.۴ ملاحظات و پیامدهای نظریهٔ حلقهٔ O ۲۴۶
۶.۴ توسعهٔ اقتصادی و خوداکتشافی ۲۴۸
۷.۴ چهارچوب آسیب‌شناسی رشد اقتصادی هاسمن ـ رودریک ـ ولاسکو ۲۴۹
۸.۴ نتایج فصل ۲۵۶

فصل پنجم: فقر، نابرابری و توسعه ۲۶۳
۱.۵ اندازه‌گیری نابرابری ۲۶۵
۱.۱.۵ توزیع درآمد فردی ۲۶۵
۲.۱.۵ منحنی‌های لورنز ۲۶۸
۳.۱.۵ ضریب جینی و شاخص‌های تجمعی نابرابری ۲۷۰
۴.۱.۵ شاخص آهلوالیا ـ چنری (ACWI) ۲۷۳
۲.۵ محاسبهٔ فقر مطلق ۲۷۳
۱.۲.۵ فقر درآمدی ۲۷۳
۲.۲.۵ شاخص فقر چندبعدی ۲۷۹

۳.۵ فقر، نابرابری و رفاه اجتماعی ۲۸۰
۱.۳.۵ به چه دلیل نابرابری زیاد تا این اندازه برای توسعهٔ اقتصادی زیان‌بار است؟ ۲۸۰
۲.۳.۵ توسعهٔ دوگانه و انتقال منحنی‌های لورنز: برخی گونه‌شناسی‌های تجربی ۲۸۳
۳.۳.۵ فرضیه منحنی U معکوس کوزنتس ۲۸۶
۴.۳.۵ رشد و نابرابری ۲۹۲
۴.۵ فقر مطلق: بزرگی و مقدار فقر ۲۹۲
۱.۴.۵ شاخص فقر چندبعدی (MPI) ۲۹۶
۵.۵ ویژگی‌های اقتصادی کشورهای بسیار فقیر ۳۰۲
۱.۵.۵ کودکان و فقر ۳۰۳
۲.۵.۵ زنان و فقر ۳۰۳
۳.۵.۵ اقلیت‌های قومی، بومیان و فقر ۳۰۷
۶.۵ رشد و فقر ۳۰۹
۷.۵ نیروی کار، توزیع کارکردی درآمد و توسعهٔ فراگیر ۳۱۱
۱.۷.۵ توزیع کارکردی ۳۱۱
۲.۷.۵ نیروی کار و توسعهٔ فراگیر ۳۱۳
۸.۵ رویکردهای سیاستی مربوط به نابرابری درآمد و فقر: برخی ملاحظات پایه‌ای ۳۱۵
۱.۸.۵ حوزه‌های مداخله ۳۱۵
۲.۸.۵ تغییر توزیع کارکردی درآمد از طریق قیمت‌های نسبی عوامل تولید: بحث‌های مربوط به تعیین حداقل دستمزد و یارانه سرمایه ۳۱۶
۳.۸.۵ تعدیل و اصلاح توزیع درآمدها از طریق افزایش دارایی افراد فقیر ۳۱۷
۴.۸.۵ مالیات تصاعدی بر درآمد و ثروت ۳۱۹
۵.۸.۵ پرداخت‌های انتقالی مستقیم و تأمین عمومی کالاها و خدمات ۳۲۰
۹.۵ خلاصهٔ فصل و نتایج: نیاز به بسته‌های سیاستی ۳۲۲
پیوست ۱.۵ فناوری مناسب و ایجاد اشتغال: الگوی انگیزش قیمتی ۳۲۷
پیوست ۲.۵ شاخص رفاه اهلووالیا ـ چنری ۳۳۰

فصل ششم: رشد جمعیت و توسعهٔ اقتصادی: علل، نتایج و اختلاف‌نظرها ۳۳۷
۱.۶ بحث اصلی: رشد جمعیت و کیفیت زندگی ۳۳۷

۲.۶ رشد جمعیت: گذشته، حال، آینده ۳۳۸
۱.۲.۶ رشد جمعیت جهان در گذر تاریخ ۳۳۸
۲.۲.۶ ساختار جمعیت جهان ۳۴۱
۳.۲.۶ ساختار جمعیتی و نیروی پنهان رشد جمعیت ۳۴۷
۳.۶ ساختار جمعیتی و گذار جمعیتی ۳۵۰
۴.۶ دلایل زاد و ولد بالا در کشورهای در حال توسعه: الگوی مالتوسی جمعیت و الگوی باروری خانوار ۳۵۳
۱.۴.۶ دام جمعیتی الگوهای مالتوسی ۳۵۳
۲.۴.۶ نقد الگوی مالتوسی ۳۵۹
۳.۴.۶ نظریهٔ خرد اقتصادی درمورد باروری خانوار ۳۶۰
۴.۴.۶ تقاضای فرزندآوری در کشورهای در حال توسعه ۳۶۴
۵.۴.۶ دلالت‌های مربوط به توسعه و باروری ۳۶۶
۵.۶ آثار و نتایج باروری بالا: برخی دیدگاه‌های متناقض ۳۶۷
۱.۵.۶ رشد جمعیت یک مشکل واقعی نیست ۳۶۷
۲.۵.۶ مشکل رشد جمعیت ساختگی و غیرواقعی است ۳۶۹
۳.۵.۶ رشد جمعیت پدیده‌ای مطلوب است ۳۶۹
۴.۵.۶ رشد جمعیت یک مشکل واقعی است ۳۷۱
۵.۵.۶ اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت: حرکت به سمت وفاق و اجماع عمومی ۳۷۴
۶.۶ برخی رویکردهای سیاست‌گذاری ۳۷۶
۱.۶.۶ کشورهای در حال توسعه چه سیاست‌هایی را می‌توانند اجرا کنند ۳۷۶
۲.۶.۶ کشورهای توسعه یافته چه سیاست‌هایی را باید انجام دهند ۳۷۹
۳.۶.۶ کشورهای توسعه یافته چگونه می‌توانند در برنامه‌های جمعیتی به کشورهای در حال توسعه کمک کنند ۳۸۰
۴.۶.۶ سیاست کشورهای در حال توسعه در مقابله با کاهش جمعیت ۳۸۱

فصل هفتم: شهرنشینی و مهاجرت از روستا به شهر: نظریه و سیاست‌گذاری ۳۸۷
۱.۷ شهرنشینی: تحولات و شرایط زیست ۳۸۸
۲.۷ نقش شهرها در توسعهٔ اقتصادی ۳۹۸

۱.۲.۷ مناطق صنعتی ۳۹۹
۲.۲.۷ مقیاس شهری کارآمد ۴۰۲
۳.۷ درک مشکلات کلان‌شهرها: علل و آثار ۴۰۵
۱.۳.۷ جانبداری از شهر اول (سوگیری شهر اول) ۴۰۶
۲.۳.۷ اقتصاد سیاسی کلان‌شهرها (سوگیری شهر اول) ۴۰۷
۴.۷ بخش غیررسمی شهر ۴۱۰
۱.۴.۷ سیاست‌های بخش غیررسمی شهری ۴۱۲
۲.۴.۷ زنان در بخش غیررسمی ۴۱۵
۵.۷ مهاجرت و توسعه ۴۱۷
۶.۷ نظریهٔ اقتصادی مهاجرت از روستا به شهر ۴۲۰
۱.۶.۷ تفسیر الگوی تودارو ۴۲۰
۲.۶.۷ تفسیر نموداری الگو ۴۲۲
۳.۶.۷ پیامدهای سیاستی ۴۲۵
۷.۷ نتیجه‌گیری: راهبرد جامع شهرنشینی، مهاجرت و اشتغال ۴۲۹
پیوست ۱.۷ بیان ریاضی الگوی مهاجرت تودارو ۴۳۶

فصل هشتم: سرمایهٔ انسانی: آموزش، سلامت و توسعهٔ اقتصادی ۴۴۱
۱.۸ نقش‌های کلیدی آموزش و سلامت در توسعه ۴۴۱
۱.۱.۸ آموزش و سلامت به عنوان سرمایه‌گذاری مشترک در توسعه ۴۴۴
۲.۱.۸ بهبود سلامت و آموزش: به چه دلیل افزایش درآمد کافی نیست؟ ۴۴۵
۲.۸ سرمایه‌گذاری در آموزش و سلامت: رویکرد سرمایهٔ انسانی ۴۴۹
۱.۲.۸ تقابل هزینه‌ها و منافع شخصی و اجتماعی ۴۵۳
۳.۸ کودکان کار ۴۵۵
۴.۸ شکاف جنسیتی: تبعیض در آموزش و سلامت ۴۶۳
۱.۴.۸ آموزش و جنسیت ۴۶۳
۲.۴.۸ سلامت و جنسیت ۴۶۵
۳.۴.۸ آثار تبعیض جنسیتی بر سلامت و آموزش ۴۶۶
۵.۸ نظام‌های آموزشی و توسعهٔ اقتصادی ۴۶۸

۱.۵.۸ اقتصاد سیاسی عرضه و تقاضای آموزش: ارتباط بین فرصت‌های اشتغال و تقاضای آموزش ۴۶۹
۲.۵.۸ دسترسی به آموزش ۴۷۱
۶.۸ اندازه‌گیری سلامت و تحمل بیماری ۴۷۴
۱.۶.۸ اچ‌آی‌وی/ ایدز (HIV/AIDS) ۴۸۱
۲.۶.۸ مالاریا ۴۸۶
۳.۶.۸ کرم‌های انگلی و غفلت از سایر بیماری‌های گرمسیری ۴۸۸
۷.۸ بصیرت‌های اقتصاد رفتاری در طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های بخش سلامت ۴۹۲
۸.۸ سلامت، بهره‌وری و سیاست‌گذاری ۴۹۴
۱.۸.۸ بهره‌وری ۴۹۴
۲.۸.۸ سیاست‌گذاری نظام‌های سلامت ۴۹۶

فصل نهم: گذار کشاورزی و توسعهٔ روستایی ۵۰۹
۱.۹ لزوم پیشرفت بخش کشاورزی و توسعهٔ روستایی ۵۰۹
۲.۹ رشد کشاورزی: پیشرفت‌های گذشته و چالش‌های حال ۵۱۲
۱.۲.۹ تغییرات بهره‌وری در بخش کشاورزی ۵۱۲
۲.۲.۹ شکست‌های بازار و ضرورت سیاست‌گذاری دولت ۵۲۳
۳.۲.۹ ترویج کشاورزی ۵۲۴
۳.۹ ساختار نظام‌های کشاورزی جهان در حال توسعه ۵۲۶
۱.۳.۹ سه نظام کشاورزی ۵۲۶
۲.۳.۹ کشاورزی رعیتی و سنتی در آمریکای لاتین، آسیا و آفریقا ۵۲۹
۳.۳.۹ الگوهای کشاورزی در آمریکای لاتین: پیشرفت‌ها و چالش‌های مربوط به فقر ۵۳۱
۴.۳.۹ اقتصادهای در حال‌گذار: مشکلات قطعه‌قطعه شدن و تقسیم زمین‌های کشاورزی در آسیا ۵۳۴
۵.۳.۹ کشاورزی معیشتی و کشت عمقی در آفریقا ۵۳۸
۴.۹ اهمیت نقش زنان ۵۴۰
۵.۹ رفتار خرد اقتصادی کشاورزان و توسعهٔ کشاورزی ۵۴۴
۱.۵.۹ گذار از کشاورزی معیشتی سنتی به کشاورزی تجاری ـ تخصصی ۵۴۴
۲.۵.۹ کشاورزی معیشتی: ریسک‌گریزی، عدم اطمینان و بقا ۵۴۵
۳.۵.۹ اقتصاد کشت مشترک (مزارعه) و بازارهای هم‌بستهٔ عوامل تولید ۵۴۹

۴.۵.۹ گام‌های میانی به سوی کشاورزی ترکیبی ۵۵۳
۵.۵.۹ از تنوع به تخصص: کشاورزی تجاری پیشرفته ۵۵۶
۶.۹ الزامات اصلی راهبرد توسعهٔ کشاورزی و روستایی ۵۵۸
۱.۶.۹ ارتقای کشاورزی کوچک مقیاس ۵۵۸
۲.۶.۹ سیاست‌های نهادی و قیمت‌گذاری: ایجاد انگیزه‌های ضروری اقتصادی ۵۵۹

فصل دهم: محیط زیست و توسعه ۵۶۹
۱.۱۰ محیط زیست و توسعه: موضوعات اصلی ۵۶۹
۱.۱.۱۰ اقتصاد و محیط زیست ۵۶۹
۲.۱.۱۰ توسعهٔ پایدار و حسابداری زیست‌محیطی ۵۷۱
۳.۱.۱۰ ارتباط محیط زیست با جمعیت، فقر و رشد اقتصادی ۵۷۳
۴.۱.۱۰ توسعهٔ روستایی، شهری و محیط زیست ۵۷۶
۵.۱.۱۰ محیط زیست جهانی و اقتصاد ۵۷۷
۶.۱.۱۰ معاش متکی به منابع طبیعی و گذرگاه عبور از فقر: بیم‌ها و امیدها ۵۷۸
۷.۱.۱۰ دامنهٔ تخریب زیست‌محیطی با منشأ داخلی ۵۷۹
۸.۱.۱۰ توسعهٔ روستایی و محیط زیست: داستان دو روستا ۵۸۱
۹.۱.۱۰ تخریب زیست‌محیطی روستاها ۵۸۳
۲.۱۰ گرم‌شدن کره زمین و تغییرات آب‌وهوا: قلمرو، کاهش آثار و سازگاری ۵۸۴
۱.۲.۱۰ قلمرو و محدودهٔ مشکل ۵۸۴
۲.۲.۱۰ کاهش انتشار آلودگی هوا ۵۸۹
۳.۲.۱۰ سازگاری ۵۹۰
۳.۱۰ الگوهای اقتصادی مربوط به موضوعات زیست‌محیطی ۵۹۷
۱.۳.۱۰ مالکیت خصوصی منابع طبیعی ۵۹۷
۲.۳.۱۰ مالکیت مشترک منابع ۶۰۰
۳.۳.۱۰ کالاهای عمومی خوب و بد: تقلیل و تخلیه منابع زیست‌محیطی منطقه‌ای و مشکل استفاده‌کنندهٔ مجانی ۶۰۴
۴.۳.۱۰ محدودیت‌های چهارچوب کالاهای عمومی ۶۰۶
۴.۱۰ توسعهٔ شهری و محیط زیست ۶۰۶

۱.۴.۱۰ مشکلات زیست‌محیطی زاغه‌نشین‌های شهری ۶۰۶
۲.۴.۱۰ صنعتی‌شدن و آلودگی هوای شهرها ۶۰۸
۳.۴.۱۰ مشکلات مربوط به تراکم جمعیت، آب پاک و فاضلاب ۶۱۱
۵.۱۰ هزینه‌های داخلی و جهانی تخریب جنگل‌های بارانی ۶۱۳
۶.۱۰ انتخاب سیاست‌ها در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته ۶۱۷
۱.۶.۱۰ آنچه کشورهای در حال توسعه می‌توانند انجام دهند ۶۱۷
۲.۶.۱۰ کشورهای توسعه یافته چگونه می‌توانند به کشورهای در حال توسعه کمک کنند ۶۲۰
۳.۶.۱۰ کشورهای توسعه یافته چه کاری برای محیط زیست جهانی می‌توانند انجام دهند ۶۲۳

فصل یازدهم: سیاست‌گذاری توسعه و نقش بازار، دولت و جامعهٔ مدنی ۶۲۹

۱.۱۱ مشکل توازن (تعادل) ۶۲۹
۲.۱۱ برنامه‌ریزی توسعه: مفاهیم و مبانی برنامه‌ریزی ۶۳۰
۱.۲.۱۱ رمز و راز و منطق برنامه‌ریزی ۶۳۰
۲.۲.۱۱ ماهیت برنامه‌ریزی توسعه ۶۳۱
۳.۲.۱۱ برنامه‌ریزی در اقتصادهای مختلط کشورهای در حال توسعه ۶۳۱
۴.۲.۱۱ مبانی برنامه‌ریزی توسعه ۶۳۳
۳.۱۱ فرایند برنامه‌ریزی توسعه: برخی الگوهای پایه ۶۳۵
۱.۳.۱۱ سه مرحلهٔ برنامه‌ریزی ۶۳۵
۲.۳.۱۱ الگوهای رشد کل: تعیین متغیرهای کلان ۶۳۶
۳.۳.۱۱ الگوهای چندبخشی و طرح‌های بخشی ۶۳۸
۴.۳.۱۱ ارزیابی طرح و تحلیل هزینه ـ فایدهٔ اجتماعی ۶۴۰
۴.۱۱ شکست دولت و رجحان بازار در برنامه‌ریزی ۶۴۵
۱.۴.۱۱ مشکلات اجرایی برنامه و شکست آن ۶۴۵
۲.۴.۱۱ سیاست‌های دههٔ ۱۹۸۰ و حرکت به سمت بازارهای آزاد ۶۴۸
۳.۴.۱۱ شکست دولت ۶۴۹
۵.۱۱ اقتصاد بازار ۶۵۰
۱.۵.۱۱ پیش‌شرط‌های اجتماعی، فرهنگی و الزامات اقتصادی ۶۵۰
۶.۱۱ اجماع واشنگتن دربارهٔ نقش دولت در توسعه و تحولات بعد از آن ۶۵۲

۱.۶.۱۱ حرکت به سمت اجماع جدید ۶۵۳
۷.۱۱ اقتصاد سیاسی توسعه: نظریه‌های تدوین سیاست و اصلاحات ۶۵۵
۱.۷.۱۱ شناخت الگوهای رأی‌دادن به اصلاحات سیاست‌گذاری ۶۵۷
۲.۷.۱۱ نهادها و وابستگی به مسیر ۶۶۰
۳.۷.۱۱ مردم‌سالاری در مقابل اقتدارگرایی (استبداد): کدام‌یک رشد سریع‌تر را تسهیل می‌کنند؟ ۶۶۲
۸.۱۱ نقش NGOsها و بخش شهروندی در توسعه ۶۶۴
۹.۱۱ تحولات حکمرانی و اصلاحات ۶۷۴
۱.۹.۱۱ مبارزه با مشکل فساد ۶۷۴
۲.۹.۱۱ تمرکززدایی ۶۷۶
۳.۹.۱۱ مشارکت در توسعه ۶۷۸

فصل دوازدهم: نظریهٔ تجارت بین‌الملل و راهبرد توسعه ۶۸۵
۱.۱۲ جهانی‌شدن اقتصاد: معنا، وسعت و محدودیت‌ها ۶۸۵
۲.۱۲ تجارت بین‌الملل: برخی موضوعات کلیدی ۶۹۰
۱.۲.۱۲ پنج پرسش اصلی دربارهٔ تجارت و توسعه ۶۹۳
۲.۲.۱۲ اهمیت صادرات برای کشورهای در حال توسعه ۶۹۵
۳.۲.۱۲ کشش‌های تقاضا و بی‌ثباتی درآمدهای صادراتی ۷۰۰
۴.۲.۱۲ رابطهٔ مبادله و فرضیهٔ پربیش ـ سینگر ۷۰۱
۳.۱۲ نظریهٔ معمول تجارت بین‌الملل ۷۰۴
۱.۳.۱۲مزیت نسبی ۷۰۴
۲.۳.۱۲ موجودی یا گذاشت نسبی عوامل تولید و تخصص بین‌المللی: الگوی نئوکلاسیک‌ها ۷۰۵
۳.۳.۱۲ نظریهٔ تجارت و توسعه: نظریه‌های متداول ۷۱۲
۴.۱۲ انتقاد از نظریهٔ معمول تجارت آزاد با توجه به تجربهٔ کشورهای در حال توسعه ۷۱۳
۱.۴.۱۲ عوامل تولید ثابت، اشتغال کامل و عدم تحرک بین‌المللی سرمایه و نیروی کار ماهر ۷۱۴
۲.۴.۱۲ فناوری ثابت با دسترسی کاملاً آزاد و حاکمیت مصرف‌کننده ۷۱۸
۳.۴.۱۲ تحرک عوامل تولید در داخل، رقابت کامل و عدم اطمینان: بازده فزاینده، رقابت ناقص و موضوعات مربوط به تخصص ۷۱۹
۴.۴.۱۲ عدم دخالت دولت در روابط تجاری ۷۲۱

۵.۴.۱۲ تعدیل تراز پرداخت‌ها و قیمت‌های بین‌الملل ۷۲۳
۶.۴.۱۲ افزایش منافع تجاری کشورها ۷۲۳
۷.۴.۱۲ برخی نتایج مربوط به نظریهٔ تجارت و راهبرد توسعهٔ اقتصادی ۷۲۵
۵.۱۲ رویکردهای سنتی تجارت و مکانیزم‌های سیاست‌گذاری برای توسعه: رویکرد توسعهٔ صادرات در مقابل رویکرد جانشینی واردات ۷۲۸
۱.۵.۱۲ تشویق صادرات: سیاست‌های برون‌نگر و ملاحظهٔ محدودیت‌های تجاری ۷۳۰
۲.۵.۱۲ رویکرد جانشینی واردات: نگاه به داخل بدون غفلت از جهان خارج ۷۳۶
۳.۵.۱۲ تعرفه‌ها، صنایع نوزاد و نظریهٔ حمایت ۷۳۷
۴.۵.۱۲ رویکرد صنعتی‌شدن از طریق جانشینی واردات (IS) و پیامدها ۷۳۹
۵.۵.۱۲ نرخ‌های ارز، کنترل نرخ ارز و تضعیف نرخ ارز ۷۴۶
۶.۵.۱۲ طرفداران و مخالفین تجارت (خوش‌بین و بدبین): خلاصه‌ای از مناقشات مربوط به تجارت بین‌الملل ۷۵۲
۶.۱۲ نگرش یا نظریهٔ راهبرد صنعتی‌شدن با سیاست‌گذاری صادراتی ۷۵۵
۱.۶.۱۲ راهبرد صنعتی‌شدن از طریق توسعهٔ صادرات ۷۵۵
۲.۶.۱۲ پژوهش‌های جدید تجارت بین‌الملل در سطح بنگاه و کشورهای در حال توسعه ۷۶۰
۷.۱۲ تجارت جنوب ـ جنوب و یکپارچگی اقتصادی ۷۶۲
۱.۷.۱۲ یکپارچگی اقتصادی و رویکرد توسعه ۷۶۲
۲.۷.۱۲ بلوک‌های تجاری منطقه‌ای، جهانی‌شدن تجارت بین‌الملل و چشم‌انداز همکاری‌های جنوب ـ جنوب ۷۶۵

فهرست جعبه‌ها

فصل اول: مقدمه‌ای بر توسعهٔ اقتصادی: چشم‌انداز جهانی ۳۱

جعبهٔ ۱.۱ تجربهٔ فقر: صدای فقر ۳۵

جعبهٔ ۲.۱ سیاست‌گذاری توسعه: مقایسه شرایط زندگی چهار گروه درآمدی ۳۸

جعبهٔ ۳.۱ اهداف ۱۷ گانه و فصل‌های مربوط به بررسی هر یک از اهداف ۵۹

فصل دوم: توسعهٔ اقتصادی تطبیقی ۶۹

جعبهٔ ۱.۲ تفاوت‌های بین شاخص جدید توسعهٔ انسانی (NHDI) و شاخص سنتی توسعهٔ انسانی (HDI) ۹۵

جعبهٔ ۲.۲ روش‌های آزمون نظریه‌های اقتصاد توسعهٔ تطبیقی: نابرابری ۱۲۸

جعبهٔ ۳.۲ یافته‌ها: آثار تصدی زمین در دوران استعمار و نظام‌های حکمرانی ۱۲۹

فصل چهارم: الگوهای معاصر توسعه و توسعه نیافتگی ۲۱۱

جعبهٔ ۱.۴ سیاست توسعه: همزمانی انتظارات: تنظیم مجدد «وقت‌شناسی در آمریکای لاتین» ۲۲۰

جعبهٔ ۲.۴ یافته‌های یک پژوهش: هماهنگی و پایش روستا با هدف بهبود سلامت ۲۲۲

فصل پنجم: فقر، نابرابری و توسعه ۲۶۳

جعبهٔ ۱.۵ اثر آمریکای لاتین ۲۹۰

جعبهٔ ۲.۵ مشکلات مربوط به جنسیت در کشورهای در حال توسعه: صدای فقرا ۳۰۷

فصل ششم: رشد جمعیت و توسعهٔ اقتصادی: علل، نتایج و اختلاف‌نظرها ۳۳۷

جعبهٔ ۱.۶ پیش‌بینی‌های سازمان ملل متحد در مورد جمعیت (۲۰۱۷) ۳۴۶

جعبه ۲.۶ هنجارهای اجتماعی و الگوهای در حال تغییر باروری در بنگلادش ۳۵۷

فصل هشتم: سرمایهٔ انسانی: آموزش، سلامت و توسعهٔ اقتصادی ۴۴۱

جعبهٔ ۱.۸ سیاست‌های توسعه: سلامت و آموزش؛ صدای فقرا ۴۴۲

جعبهٔ ۲.۸ سیاست‌های توسعه: ارتباط بین سرمایه‌گذاری در سلامت و آموزش ۴۴۴

جعبهٔ ۳.۸ یافته‌های یک پژوهش: دانش سلامت و بهداشتِ مادران عامل مهم افزایش سلامت کودکان است ۴۴۷

جعبهٔ ۴.۸ اثر آموزش بر کاهش هزینه‌های سلامت ۴۴۸

جعبهٔ ۵.۸ یافته‌های پژوهش در مالاوی: پرداخت نقد یا پرداخت مشروط؟ ۴۶۱

جعبهٔ ۶.۸ چالش‌های سلامت در کشورهای در حال توسعه ۴۷۸

جعبهٔ ۷.۸ ایدز: بحران‌ها و اقدامات اوگاندا ۴۸۴

جعبهٔ ۸.۸ یافته‌های پژوهش: کاربرد اقتصاد رفتاری در بهبود سلامت جسمی و ذهنی ۴۹۲

فصل نهم: گذار کشاورزی و توسعهٔ روستایی ۵۰۹

جعبهٔ ۱.۹ مباحث مربوط به سیاست‌های توسعه: قحطی در شاخ آفریقا ۵۱۹

جعبهٔ ۲.۹ یافته‌ها، یادگیری کشاورزی: رواج کشت آناناس در کشور غنا ۵۵۵

فصل دهم: محیط زیست و توسعه ۵۶۹

جعبهٔ ۱.۱۰ سازگاری مستقل (خصوصی) کشاورزان آفریقا با تغییرات آب‌وهوا ۵۹۲

جعبهٔ ۲.۱۰ تلاش یکی از فقیرترین کشورهای جهان برای سازگاری و غلبه بر تغییرات آب‌وهوا: کشور نیجریه ۵۹۳

جعبهٔ ۳.۱۰ یافته‌های پژوهش: اصول طراحی‌شده از سوی اِلینور اشتروم، استخراج‌شده از مطالعات مؤسسات دائمی برای مدیریت منابع طبیعی پایدار ۶۰۳

فصل یازدهم: سیاست‌گذاری توسعه و نقش بازار، دولت و جامعهٔ مدنی ۶۲۹
جعبهٔ ۲.۱۱ اجماع جدید ۶۵۴
جعبهٔ ۳.۱۱ کاهش ساعات غیبت معلم‌ها در یک مدرسهٔ NGO ۶۷۳

فصل دوازدهم: نظریهٔ تجارت بین‌الملل و راهبرد توسعه ۶۸۵
جعبهٔ ۱.۱۲ شواهد تجربی مربوط به فرضیهٔ پربیش ـ سینگر ۷۰۲

مقدمهٔ مترجم

ویراست سیزدهم کتاب **توسعهٔ اقتصادی** تودارو ـ اسمیت در سال ۲۰۲۰ از سوی انتشارات پیرسون چاپ و منتشر شد. تغییرات محتوایی و آماری ویراست جدید نسبت به ویراست ۱۲ به‌ویژه در فصول ابتدایی کتاب قابل ملاحظه است. کتاب **توسعهٔ اقتصادی** از معروف‌ترین آثار این اساتید است که مورد استفادهٔ دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد اقتصاد و سایر رشته‌های مرتبط قرار گرفته و به همین دلیل به چاپ‌ها و ویراست‌های متعدد رسیده است.

کتاب حاضر ترجمهٔ ۱۲ فصل از ویراست ۱۳ کتاب است. که دارای موضوعات و مطالب جذاب و خواندنی بسیار زیادی است. برخی از عناوین اصلی عبارتند از: اقتصاد توسعهٔ تطبیقی، نظریه‌های کلاسیک، رشد و توسعهٔ اقتصادی، الگوهای معاصر توسعه و توسعه نیافتگی، فقر، نابرابری و توسعه، رشد جمعیت و توسعهٔ اقتصادی، شهرنشینی و مهاجرت از روستا به شهر، سرمایهٔ انسانی، محیط زیست و توسعه، سیاست‌های توسعه، نقش بازار و دولت و جامعهٔ مدنی و امثال آن. عنوان فصل پایانی کتاب فارسی، نظریهٔ تجارت بین‌الملل و راهبرد توسعه است.

ویراست سیزدهم کتاب تودارو ـ اسمیت با هدف توسعهٔ آموزش و ارتقا توانایی دانشجویان در درک چالش‌های اقتصادی کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای در حال توسعه طراحی و تدوین شده است. نرخ توسعهٔ اقتصادی همچنان در مناطق مختلف جهان با نابرابری روبه‌روست. درک این تفاوت‌ها و بررسی دقیق علل این شکاف عمیق، بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه و کشف ویژگی‌های مشترک کشورهای در حال توسعه و نقش آن‌ها در این عقب‌ماندگی از اهداف دیگر کتاب است. نویسندگان به‌خوبی بصیرت لازم در مورد علل و چگونگی رسیدن به این وضعیت بحرانی را در اختیار ما و کشورهای در حال توسعه قرار می‌دهند و این‌که پیشرفت‌ها و دستاوردهای عظیم چگونه حاصل شده‌اند و به چه دلیل مشکلات برخی کشورها بیشتر شده و همچنان غیر قابل حل باقی مانده‌اند.

بدون تردید توسعهٔ اقتصادی یک موضوع جهانی، بین‌المللی و میان‌رشته‌ای است که با موضوعات مختلف علوم اقتصادی، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد سلامت، اقتصاد آموزش، اقتصاد کار، اقتصاد بین‌الملل (تجارت و مالیه بین‌الملل)، روانشناسی، اقتصاد کشاورزی، اقتصاد صنعتی و غیره ارتباط دارد. این ارتباط در

فصل‌های مختلف به خوبی تبیین شده است. مطالعهٔ مقدمهٔ مؤلفان به طور دقیق‌تری به اهداف توسعهٔ اقتصادی اشاره می‌کند.

در پایان از مدیریت محترم نشر نی جناب آقای جعفر همایی به دلیل حسن سلیقه و همت بلندشان در انتخاب و نشر این کتاب تشکر می‌کنم. از سایر کسانی که به طور مستقیم و غیرمستقیم در چاپ و انتشار این کتاب زحمت کشیدند تشکر می‌کنم، به‌ویژه از خانم افسانه روش مدیر بخش تولید و خانم راضیه شریفی صفحه‌آرا کتاب و شکل‌ها، و آقای حسین همایی بابت پروسه نظارت بر چاپ و آقای پرویز بیانی بابت طراحی جلد کتاب سپاسگزارم.

حمیدرضا ارباب
دانشکده اقتصاد علامه طباطبایی
خرداد ۱۴۰۴

مقدمهٔ مؤلفان

ویراست سیزدهم کتاب **توسعهٔ اقتصادی** نشان‌دهندهٔ آخرین تفکرات و اندیشه‌ها و ارائه‌کنندهٔ مرزهای دانش توسعهٔ اقتصادی با رویکردی شفاف و جامع است که به‌خوبی مورد استقبال خوانندگان در هر دو جهان توسعه یافته و در حال توسعه قرار گرفته است.

تحول توسعهٔ اقتصادی و دامنهٔ آن همچنان راه ناهموار و غیرقابل پیش‌بینی خود را به‌سرعت ادامه می‌دهد و برخی اوقات ما را با تحولات کاملاً غیرمنتظره مواجه می‌کند. در کتاب حاضر این پیشرفت بی‌سابقه را که در بسیاری از مناطق جهان در حال توسعه انجام شده بررسی و توصیف خواهیم کرد، پیشرفت‌هایی که با مشکلات و چالش‌های بسیار عظیمی روبه‌رو بوده و باید در سال‌های آینده به بررسی و حل آن‌ها بپردازیم. در این کتاب نشان خواهیم داد که به لحاظ سطح توسعهٔ اقتصادی و سایر ویژگی‌های آن با تنوع و تفاوت بسیار زیادی در کشورهای در حال توسعهٔ جهان روبه‌رو هستیم، و به همین دلیل تفاوت وضعیت‌ها و شرایط اقتصاد جهانی را در ارتباط با گروه کشورهای در حال توسعه بررسی خواهیم کرد.

گرایش توسعهٔ اقتصادی اهمیت و نقش بسیار زیادی در این وضعیت‌ها و سناریوهای مختلف برعهده دارد. بنابراین در این کتاب به ویژگی‌های مشترک اکثر کشورهای در حال توسعه، با استفاده از دیدگاه‌ها و بینش‌های مربوط به مطالعهٔ توسعهٔ اقتصادی، تأکید می‌کنیم. هنوز هم تعداد نسبتاً اندکی از کشورها که اساساً دورهٔ گذار و ورود به اقتصادهای پیشرفته و توسعه یافته را طی کرده‌اند، مثل کرهٔ جنوبی و سنگاپور، الگوهای بالقوهٔ مناسبی هستند که سایر کشورهای در حال توسعه می‌توانند از آن‌ها تقلید کنند. البته به لحاظ تحلیل‌های نظری و عملی کشورهای در حال توسعه گام‌های بزرگی برداشته‌اند و در ویراست سیزدهم این دیدگاه‌ها و نتایج در اختیار دانشجویان قرار گرفته است.

اقتصاد توسعه بصیرت‌های لازم را در مورد چگونگی رسیدن به این نقطه در اختیار ما قرار می‌دهد، چگونه در سال‌های اخیر چنین پیشرفت‌های عظیمی به‌دست آمده است و چرا بسیاری از مشکلات و چالش‌های توسعه همچنان غیرقابل حل مانده‌اند یا حل آن‌ها تا این حد دشوار و ناممکن است. مبانی و اصول اقتصاد توسعه کلید طراحی

موفقیت‌آمیز سیاست‌های توسعهٔ اقتصادی و برنامه‌هایی است که نگاه رو به آینده دارند. به طور همزمان توسعهٔ بین‌المللی نیز یک موضوع میان رشته‌ای است که در آن رویکردها و بینش‌های مربوط به انسان‌شناسی، امور مالی، جغرافیا، علوم بهداشت، اقتصاد، سلامت، علوم سیاسی، روانشناسی و جامعه‌شناسی تأثیر زیادی بر این موضوع داشته و در سرتاسر متن کتاب مورد ملاحظه جدی قرار گرفته‌اند، رویکردهایی که به عنوان نقدهای صریح و جانشین محدودیت‌های توسعهٔ اقتصادی مطرح شدند و بعدها به لحاظ اهمیت در مرکز مطالعات توسعه قرار گرفتند. مثلاً اقتصاد رفتاری و پژوهش‌های تجربی و آزمایشگاهی که در حال حاضر نقش‌های کلیدی در این حوزه برعهده دارند.

مناقشات و اختلاف نظرهای قابل‌قبول در حوزهٔ اقتصاد توسعه همچنان ادامه دارد به همین دلیل در کتاب حاضر با دنبال کردن سه هدف اصلی به بررسی نظریه‌های مختلف و تفسیرهای متفاوت از شواهد تجربی پرداخته‌ایم. اولین هدف اطمینان از درک دانشجویان و مؤسسات تمام کشورهای در حال توسعه از شرایط واقعی جهان است. هدف دوم کمک به دانشجویان برای توسعهٔ مهارت‌های تحلیلی در کنار گسترش دیدگاه‌های خود در یک چشم‌انداز وسیع‌تر است. هدف سوم تهیه و فراهم کردن منابع ضروری و کافی برای دانشجویان است تا بتوانند هنگام رویارویی با مشکلات توسعه نتایج کاملاً مشخص و مستقل خود را استخراج کنند، برخی اوقات دانشجویان با شواهد و مدارک مبهم و غیرشفاف و انتخاب سیاست‌های توسعه در زندگی واقعی روبه‌رو می‌شوند، سرانجام به دنبال این هدف هستیم که نقشی آگاهانه در تلاش برای توسعهٔ اقتصادی و از بین بردن فقر شدید را برعهده داشته باشند.

رویکرد و سازمان‌دهی کتاب

کتاب حاضر رویکردهای زیر را دنبال می‌کند:

۱. پذیرش رویکرد مشکل‌محور و سیاست‌مدار، زیرا هدف اصلی درس اقتصاد توسعه آموزش و بهبود توانایی دانشجویان در درک چالش‌های اقتصادی معاصر کشورهای در حال توسعه و دستیابی به قضاوت‌ها و نتیجه‌گیری‌های سیاسی مستقل در مورد چگونگی حل آن‌هاست.

۲. آموزش توسعهٔ اقتصادی در بستر مشکلات و راه‌حل‌های بالقوهٔ رفع این مشکلات شامل چالش‌های فقر مطلق، نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های شدید، شکست‌های هماهنگی، محدودیت‌های اعتباری و مالی، رشد سریع جمعیت، آثار رشد بسیار سریع شهرنشینی، چالش‌های پایدار و مستمر بخش سلامت، تقلیل منابع و نابودی تدریجی محیط زیست (هم از نظر منابع داخلی و هم از جنبهٔ تغییرات اقلیم و آب و هوا)، رکود فعالیت‌های اقتصاد روستایی، آسیب‌پذیری در برابر بار بدهی‌ها و بحران‌های مالی، بحران‌های متناوب و بازگشتی در تجارت بین‌الملل و ناپایداری‌های مربوط به آن، درآمدهای اندک مالیاتی، نارسایی در بازارهای مالی، درگیری‌ها و ناآرامی‌های شهری و دوگانهٔ چالش‌های شکست دولت و شکست بازار است. هنگام ارائهٔ الگوهای رسمی معمولاً به دنبال شفاف‌سازی مشکلات توسعه در جهان واقعی هستیم.

۳. استفاده از دقیق‌ترین داده‌های آماری قاره‌های آفریقا، آسیا، آمریکای لاتین و کشورهای در حال توسعهٔ اروپا و خاورمیانه و به‌کارگیری ابزارهای نظری مناسب، هم برای حل مشکلات جاری کشورهای در حال توسعه

و هم برای برجسته‌کردن و نمایش آشکار طیف گسترده‌ای از سطوح توسعه و چالش‌های مربوط به اقتصاد توسعه در گروه کشورهای مختلف جهان.

۴. نگاه وسیع و همه‌جانبه به کشورهای در حال توسعه، نه فقط به عنوان دولت‌های مستقل بلکه با توجه به روابط رو به رشد این کشورها با یکدیگر، همانطور که کشورهای ثروتمند نیز در روند جهانی شدن اقتصاد این تعاملات را با یکدیگر داشته‌اند.

۵. ملاحظهٔ توسعهٔ اقتصادی در دو بعد داخلی و بین‌المللی با تأکید بر افزایش وابستگی متقابل اقتصاد جهانی در حوزه‌هایی مثل محصولات کشاورزی و مواد غذایی، انرژی، منابع طبیعی، فناوری، اطلاعات و جریان‌های مالی.

۶. فراهم کردن حداقل آشنایی با روش‌های تحقیق، مشکل تشخیص علیت با ارائه مثال‌های مربوط به تحقیقات مهمی که بر روی موضوعات اصلی انجام شده، به خوبی معرفی شده‌اند. در اینجا هیچ فرضی وجود ندارد که فکر کنیم دانشجویان اقتصادسنجی تجزیه و تحلیل رگرسیونی را گذرانده‌اند، ولی سایر مطالب کتاب یک راهنمای کامل برای ورود مربیان و دانشجویان دارای سوابق کافی و خوب است تا بتوانند روش‌های فنی معرفی‌شده را به طور شهودی درک کنند. روش‌هایی مثل آزمایش‌های تصادفی کنترل‌شده، استفاده از متغیرهای ابزاری، طراحی رگرسیون ناپیوسته، تفاضل‌گیری و روش‌های سری زمانی. تمام این مطالب به روشی معرفی شده‌اند که مربیان بدون استفاده از تحلیل‌های اقتصادسنجی پایه یا استفاده از آن‌ها بتواند دورهٔ تحصیلات تکمیلی خود را کامل کنند.

۷. حل مسائل توسعه از دیدگاه نهادی و ساختاری، همانند دیدگاه بازار با اصلاحات مناسب منطبق با اصول و قوانین عمومی، نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصادی. بنابراین تلاش کرده‌ایم تا نظریه‌های مناسب و مرتبط را با تحلیل‌های نهادی منطقی ترکیب کنیم. گام‌ها و مراحل بسیار زیادی در مطالعه و بررسی این جنبه‌های اقتصاد توسعه در سال‌های اخیر طی شده است که همه آن‌ها را در ویراست سیزدهم کتاب ملاحظه می‌کنید.

۸. مشکلات اقتصادی، اجتماعی و نهادی کمتر توسعه یافتگی با رویکردهای کاملاً هم‌بسته، ضروری و متناسب با ارائه راه‌حل‌ها در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی مورد ملاحظه و بررسی قرار گرفته‌اند.

۹. یادآوری برخی مطالب و موضوعاتی که در سایر کتاب‌های توسعهٔ اقتصادی یافت نمی‌شود، در حالی که از برخی جنبه‌ها اهمیت زیادی دارند، زیرا تأکید و الزام ما در این کتاب ارائهٔ رویکرد جامع توسعهٔ اقتصادی است. این ویژگی‌ها و موضوعات منحصربه‌فرد عبارتند از آسیب‌شناسی رشد، راهبرد صنعتی شدن، سیاست‌های نوآورانه و ابداعی در راستای کاهش فقر، رویکرد شایستگی شاخص رفاه زندگی، نقش کلیدی زنان، کودکان کار، نقش حیاتی سلامت و بهداشت، نقش دیدگاه‌ها و تفکرات جدید در مورد توسعهٔ شهرها، ویژگی‌های اقتصادی و مزیت نسبی سازمان‌های غیردولتی (NGOs) در توسعهٔ اقتصادی، موضوعات جدید و نوظهور در حوزهٔ محیط زیست و توسعه، بحران‌های مالی، درگیری‌های خشونت‌آمیز و تأمین اعتبارهای خرد.

۱۰. مطالب جعبه‌ها به یک روش سازگار با دو هدف مشخص ارائه شده است. یافته‌هایی که در این جعبه‌ها ملاحظه می‌کنید بر اساس نتایج اخذشده از پژوهش‌های خاص ارائه شده‌اند، به همین دلیل یک منبع خوب برای دانشجویان است تا با روش‌های تحقیق در اقتصاد توسعه آشنا شوند، علاوه بر این ارتباط بین مطالعات شخصی و تصویر وسیع‌تر توسعهٔ اقتصادی آشکار می‌شود. جعبه‌های مربوط به سیاست‌ها حکایت سیاست‌گذاری‌های کارگزاران یا فعالان اصلی، مثل بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول است، هر چند کاملاً به زبان غیرریاضی ارائه شده‌اند ولی نشان‌دهندهٔ رویکردهای اصلی تحلیل‌های سیاستی است و موضوعات مختلفی، شامل آسیب‌شناسی رشد اقتصادی تا برنامهٔ تنظیم خانواده را شامل می‌شود.

خوانندگان کتاب و روش‌های پیشنهادی برای استفاده از کتاب در رشته‌های تحصیلی مختلف

- **انطعاف‌پذیری**. این کتاب مقدمه‌ای بر اقتصاد توسعه و توسعهٔ بین‌المللی است. این کتاب برای استفاده در رشتهٔ اقتصاد و سایر رشته‌های علوم اجتماعی، که بر اقتصاد کشورهای آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین، و همچنین کشورهای در حال توسعهٔ اروپایی و کشورهای خاورمیانه تمرکز دارند، طراحی شده است. این کتاب برای دانشجویانی نوشته شده که دروس مقدماتی و پایه‌ای رشتهٔ اقتصاد را گذرانده‌اند و کسانی که سوابق تحصیلی اقتصادی فراتر از دروس پایه‌ای مثل اقتصاد خرد و ا قتصاد کلان دارند.

مطالب و موضوعات مهم برای درک بهتر مشکلات و مسائل توسعهٔ اقتصادی با حروف و کلمات درشت‌تر و سیاه نوشته شده‌اند و نکات و عناوین ضروری در سرتاسر کتاب توضیح داده شده‌اند، در پایان هر فصل فهرست واژگان کلیدی را اضافه کرده‌ایم.

- کتاب حاضر دارای مطالب و موضوعات بسیار سودمند و باارزش برای دانشجویان دورهٔ کارشناسی توسعه است، دانشجویان رشته‌های دیگر نیز به خوبی می‌توانند از این کتاب استفاده کنند. کتاب شامل تحلیل‌های بسیار دقیق و عمیق اقتصاد نهادی است و انواع توسعهٔ اقتصادی را برای دانشجویان تعریف و تبیین می‌کند.
- موضوعات کتاب به قدری وسیع و متنوع هستند که هم دانشجویان دورهٔ کارشناسی و هم کارشناسی ارشد می‌توانند از آن بهره ببرند. مثلاً الگوهای پایه‌ای و روش‌های تجربی در فصل‌های مختلف کتاب و جعبه‌های متعدد ارائه شده‌اند. در سرتاسر کتاب به طور گسترده‌ای از رویکردهای نسبتاً کیفی و بیشتر کمی برای مطالعهٔ اقتصاد توسعه بهره برده‌ایم. بر روی برخی موضوعات خاص مثل توسعهٔ انسانی تأکید کرده‌ایم.
- **فصل‌های مربوط به بررسی‌های کیفی**. در دوره‌ها و درس‌هایی که تشریحی و کیفی ارائه می‌شوند و کمتر از الگوهای اقتصادی ـ ریاضی استفاده می‌کنیم، می‌توان برخی از فصل‌های کتاب را نادیده گرفت و حذف کرد، در عوض باید فصل‌های ۱، ۲، ۶، ۸ و ۹ و بخش‌هایی از فصل‌های ۷ و ۱۰ و سایر قسمت‌ها با توجه به عناوین فصل‌ها برای یک درس تشریحی ـ توصیفی اقتصاد توسعه انتخاب و تدریس شوند.

- **فصل‌های مربوط به بررسی‌های کمی، الگوها و روش‌ها.** در این دوره‌ها و درس‌ها به روش کمی و با تمرکز بر نظریه‌های رشد و توسعهٔ اقتصادی فصل ۳ ارائه می‌شوند (شامل پیوست‌هایی مثل پیوست ۳.۳ و رشد درونزا) و فصل ۴ و الگوهای ارائه‌شده در این فصل‌ها، شامل اندازه‌گیری فقر و نابرابری و تحلیل‌های مربوط به آن در فصل۵، اقتصاد خرد باروری و ارتباط بین رشد جمعیت و رشد اقتصادی در فصل ۶، الگوهای مهاجرت در فصل ۷، نظریهٔ سرمایهٔ انسانی، شامل الگوی کودکان کار و مطالعات تجربی مربوط به آن در فصل ۸، الگوهای کشت اشتراکی در فصل ۹، الگوهای اقتصاد محیط زیست در فصل ۱۰ و استفاده از روش‌های ارزش فعلی خالص در فصل‌های ۸ و ۱۱، الگوهای چندبخشی به همراه تحلیل‌های اقتصاد سیاسی در فصل ۱۱ و الگوهای تجارت بین‌الملل در فصل ۱۲.
- **فصل‌هایی که بر توسعهٔ اقتصادی و کاهش فقر تأکید دارند.** در ویراست ۱۳ کتاب بر توسعهٔ اقتصادی تأکید ویژه داشته‌ایم. این تحلیل و تأکید بر اساس نظریه و رویکرد شایستگی آمارتیاسن ارائه شده است، یک بخش جدید شامل اهداف توسعهٔ پایدار و تاریخچهٔ تحولات MDGs را در فصل ۱ ملاحظه می‌کنید، در فصل‌های ۲ و ۵ تحلیل‌های عمیق‌تری دربارهٔ این موضوع ارائه شده است. موضوعات مربوط به سیاست جمعیت در فصل ۶، بیماری‌های ناشی از فقر و مشکلات بی‌سوادی، آموزش کم و کودکان کار در فصل ۸، مشکلات مردم در ارتباط با کشاورزی سنتی در فصل ۹، ارتباط بین فقر و تقلیل منابع زیست‌محیطی در فصل ۱۰ و نقش قوانین و مقررات دولتی در فصل ۱۱ بررسی شده‌اند.
- **فصل‌های مربوط به اقتصاد خرد و اقتصاد بین‌الملل.** جنبه‌های خرد و بین‌الملل توسعهٔ اقتصادی و رشد اقتصادی بلندمدت و منابع توسعهٔ تطبیقی را در قسمت‌های ۶.۲ و ۷.۲ ملاحظه می‌کنید. در فصل ۳ نظریه‌های رشد (شامل ۳ پیوست تفصیلی)، در فصل ۴ رشد و الگوهای تعادل چندگانه و در فصل ۱۲، تجارت بین‌الملل بررسی شده است.

برخی از موضوعات جدید کلیدی در ویراست جدید

علاوه بر به روزرسانی تمام داده‌های آماری، ویراست ۱۳ شامل موضوعات جدید بسیار زیادی است. در ادامه به برخی از تغییرات مهم اشاره می‌کنیم:

- یک ارائهٔ جدید از اهداف توسعهٔ پایدار، به همراه تاریخچهٔ کوتاهی از MDGs و رشد و چالش‌های پیاده‌سازی این اهداف. (قسمت ۱.۷).
- افزودن نمودارها، شکل‌ها و آمارهای مربوط به واگرایی عظیم درآمدها طی ۲۵۰ سال و ارائهٔ شواهد جدید در مورد همگرایی مجدد درآمدها.
- یک بخش جامع درمورد آسیب‌شناسی رشد، شامل مطالب جدید درمورد تشخیص درمورد تشخیص رشد در عمل.
- موضوعات جدید مربوط به چگونگی استفاده از دیدگاه‌های اقتصاد رفتاری و یافته‌ها با استفاده از روش‌های تجربی اقتصاد رفتاری برای درک بهتر مشکلات فقر، سلامت جسمی، مشکلات روانی و حل آن‌ها. (قسمت ۵.۸.۶)

- یک قسمت جدید مربوط به نیروی کار در رابطه با ویژگی‌های توسعهٔ فراگیر و توزیع عملی درآمد. (قسمت ۵.۷)
- یک قسمت جدید که در مورد سیاست‌گذاری کشورهای با درآمد متوسط (که با کاهش رشد جمعیت روبه‌رو هستند) بحث می‌کند (قسمت ۶.۶.۴).
- یک قسمت جدید در مورد توسعهٔ بخش کشاورزی (قسمت ۹.۲.۳)
- یک قسمت اضافه‌شده درمورد سازگاری با تغییرات اقلیم و آب‌وهوا، به همراه ملاحظات مربوط به تفاوت بین قسمت‌های مربوط به تغییرات آب و هوا با قسمت‌های مربوط به مشکلات توسعه (قسمت ۱۰.۲.۳)
- بخش مربوط به رویکرد جدید تجارت بین‌الملل در سطح بنگاه و یافته‌های تجربی مربوط به آثار صادرات بر عملکرد بنگاه (قسمت ۱۲.۶.۲)

مایکل تودارو
استیفن اسمیت

فصل اول

مقدمه‌ای بر توسعهٔ اقتصادی: چشم‌انداز جهانی

در رسانه‌های اجتماعی دو تصویر متفاوت از جهان در حال توسعه توجه عموم مردم را به خود جلب می‌کند. تصویر اول نمایش فقر در مناطق روستایی آفریقا یا مناطق پرتراکم جمعیتی کثیف و غیربهداشتی زاغه‌نشین‌های شهری در آسیای جنوبی است. تصویر دوم پویایی‌های خارق‌العاده و چشمگیر در سرزمین‌هایی مثل کشور چین است. هر دو تصویر بخش‌های مهمی از سرگذشت هیجان‌انگیز توسعهٔ اقتصادی را به ما منتقل می‌کنند. شرایط زندگی در بخش‌های زیادی از جهان (نه در تمام آن) به طور قابل ملاحظه‌ای در حال بهبود است ــ هر چند این بهبود به آرامی و ناپیوسته انجام می‌شود. بر مبنای اثر تجمعی، توسعهٔ اقتصادی در کل جهان تغییرات غیر قابل انتظاری را به وجود آورده است. در کتاب حاضر به بررسی آنچه تاکنون بدست آمده می‌پردازیم و چگونگی غلبه بر رنج و بدبختی و کاهش فقر انسانی را تبیین خواهیم کرد ــ درواقع با این بررسی‌ها درس‌های بسیار مهمی در مورد استمرار پیشرفت در دهه‌های اخیر خواهیم آموخت.

۱.۱ مقدمه‌ای بر مهم‌ترین پرسش‌های جهان

بررسی و مطالعهٔ توسعه اقتصادی باعث طرح برخی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین پرسش‌های جهانی می‌شود. به چه دلیل شرایط زندگی برای مردم کشورها و نواحی مختلف جهان تا این حد متفاوت است و چرا برخی از مردم این‌قدر فقیر و سایر مردم ثروتمند هستند؟ به چه دلیل این تفاوت‌های آشکار نه فقط در درآمد و ثروت وجود دارد بلکه در سلامت، بهداشت، تغذیه، آموزش، آزادی و حق انتخاب، استقلال و آزادی زنان، کیفیت محیط زیست، دسترسی به بازارها، امنیت و عقاید سیاسی نیز مشاهده می‌شود. به چه دلیل تولید سرانه کارگران در برخی کشورها چندبرابر درآمد سرانهٔ سایر کشورهاست؟ به چه دلیل کارگران در برخی کشورها از امنیت مناسب، شغل رسمی

و دائمی، حقوق و دستمزد ثابت برخوردارند در حالی که در سایر کشورها چنین مشاغلی وجود ندارد یا کمیاب است و اکثر افراد با نوسان دستمزدها و درآمدها، و وضعیت ناامن و بی‌ثبات شغلی روبه‌رو هستند؟ به چه دلیل رشد جمعیت در برخی مناطق جهان تا این حد سریع و در سایر کشورها رو به کاهش است؟ به چه دلیل ارائهٔ خدمات عمومی در برخی کشورها تا این حد ناکارآمد، ناکافی و نامطلوب است و در دیگر کشورها کارآمد، مؤثر و مطلوب است؟ چرا برخی از کشورهای فقیر تا این حد پیشرفت کرده‌اند و سایرین در مقایسه با آن‌ها رشد و پیشرفت اندکی داشته‌اند. چگونه نرخ بیماری و مرگ‌ومیر کودکان در جهان تا این حد کاهش یافته است و برای مناطقی که همچنان گرفتار نرخ‌های بیماری و مرگ‌ومیر بالاتر از متوسط هستند چه کاری می‌توانیم انجام دهیم؟ چگونه می‌توانیم آثار اجرای سیاست‌های دولتی و برنامه‌های سازمان‌های غیردولتی، (NGO)ها را در بهبود سطح رفاه فقرا و طبقات آسیب‌پذیر ارزیابی کنیم، و چه درس‌هایی می‌توانیم بگیریم؟ و چگونه می‌توان بر این تفاوت‌ها و واگرایی‌ها در کشورهای مختلف غلبه کرد؟ تاریخچه و اهمیت این تغییرات و تحولات چگونه است؟

۲.۱ تفاوت سطح زندگی در نقاط مختلف جهان

وضعیت و شرایط زندگی متوسط در نقاط مختلف جهان تفاوت‌های چشمگیری دارد، این تفاوت به‌شدت بستگی به ناحیه‌ای دارد که شخص در آن‌جا متولد شده است. ما در سرتاسر کتاب به بررسی دقیق‌تر این مسئله می‌پردازیم. به طور کلی اغلب کشورهای جهان را بر اساس سطح درآمد متوسط یا سایر شاخص‌های مربوط به رفاه (که در قسمت بعد معرفی می‌کنیم) طبقه‌بندی می‌کنند. قبل از هر چیز به بررسی حدود و معنای این تفاوت‌ها و معرفی مختصر چهار گروه یا چهار سطح رفاه زندگی در جهان می‌پردازیم.

در پایین‌ترین سطح بیش از یک میلیارد نفر از مردم در فقر مطلق زندگی می‌کنند یا از فقر چندبعدی شدید به لحاظ تغذیه، سلامت و آموزش ابتدایی یا هر دو رنج می‌برند. بر اساس تخمین بانک جهانی در سال ۲۰۱۷ حدود ۷۶۸/۵ میلیون نفر ــ تقریباً $\frac{۳}{۴}$ یک میلیارد نفر ــ زیر خط فقر مطلق با درآمد ۱/۹۰ دلار در روز (بر اساس برابری قدرت خرید) زندگی کردند. یک فرد نمونه در این فقر مطلق درآمدی با ۱/۴۰ دلار در روز یک زندگی معیشتی بسیار سخت دارد. با در نظر گرفتن این‌که خانواده‌های دارای فقر چندبعدی همزمان از نظر سلامت، تغذیه، آموزش ابتدایی، نوع سوخت در پخت‌وپز، فاضلاب بهداشتی، آب آشامیدنی سالم، تسهیلات مسکن و کالاهای ضروری کمبودهای اساسی دارند، یا خیر؟ سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۸ با استفاده از شاخص فقر چندبعدی، تخمین زد که حدود ۱/۳ میلیارد نفر از مردم دچار محرومیت شدید هستند.

یکی از فقیرترین جامعه‌هایی که احتمالاً در یک ناحیهٔ روستایی دورافتاده در شرق آفریقا قرار دارد، شامل تعداد زیادی خانه است که در آن خانواده‌های پرجمعیت زیست می‌کنند. بخش اعظمی از مواد غذایی تولید شده توسط این خانواده‌ها به مصرف خودشان می‌رسد. مسکن و وسایل داخل خانه را نیز اغلب خودشان تولید می‌کنند و در یک **اقتصاد معیشتی** به‌سر می‌برند. جاده‌های قابل عبور، به‌ویژه در فصول بارانی بسیار کم است. کودکان

حضور نامنظمی در مدارس دارند و در اکثر مواردی که به مدرسه می‌روند معلم در کلاس حضور ندارد. بسیاری از کودکانی که در سِن دبستان قرار دارند هرگز ثبت‌نام نکرده‌اند. دسترسی به مدرسه‌های ابتدایی بسیار سخت است و بسیاری از کودکان هرگز به دبیرستان نمی‌روند و فقط به فکر حضور در دبستان هستند. شبکه برق‌رسانی یا تأمین و عرضه پیشرفته آب بهداشتی وجود ندارد. آب مورد نیاز غالباً با استفاده از سطل‌های کهنه از چشمه‌ها و رودخانه‌های آلوده جمع‌آوری می‌شود، آن‌ها با کفش‌های پاره‌پاره و کاملاً غیربهداشتی که چندین کیلومتر را طی کرده‌اند (اگر پابرهنه راه نرفته باشند) وارد این آب‌ها می‌شوند و برای رفت‌وآمد زمان بسیار زیادی صرف می‌کنند. کودکان دچار سوءتغذیه هستند و از وضعیت یا شرایط ناسالم، مثل بیماری **کواشیورکور**،[1] (بیماری کمبود مواد پروتئینی) رنج می‌برند. غذا در یک خانهٔ گِلی و آلوده بر روی آتش پخته می‌شود، دود ناشی از پخت غذا به وسیله یک دودکش از سقف خانه خارج می‌شود و به احتمال زیاد مشکلات تنفسی برای اعضای خانواده به همراه دارد. غذای روزانه در تمام وعده‌ها یکسان و شبیه به هم بوده و غالباً فاقد پروتئین و سایر مواد مغذی حیاتی است. کف خانه نیز احتمالاً با گِل و مواد زِبر و ناهموار پوشیده شده و اعضای خانواده بر روی همین زمین سفت و پر از پستی و بلندی می‌خوابند. انواع انگل‌ها و میکرب‌ها نیز از طریق کف زمین به چنین خانه‌هایی نفوذ می‌کنند. در شرایط بارانی نیز از سقف اغلب این خانه‌ها آب چکه می‌کند. شرایط زندگی بسیار سخت و غیر قابل تحمل است. در مناطق غربی آفریقا، فرهنگ و زبان‌های بسیار گوناگونی وجود دارد، ولی شرایط فقر در این نواحی کاملاً شبیه به هم است. این فقر وحشتناک و هراس‌انگیز احتمالاً در مناطق مختلف جنوب آسیا و سایر نقاط نیز وجود دارد. بیش از $\frac{۳}{۴}$ جمعیتی که دچار فقر مطلق هستند در مناطق روستایی زندگی می‌کنند.

یک فرد نمونه در دومین طبقهٔ پایین درآمدی به طور رسمی به عنوان یک فرد بسیار فقیر با زندگی در فقر مطلق تلقی نمی‌شود، هر چند بر اساس وضعیت یک فرد متوسط در کشورهای ثروتمند این شخص نیز به‌راستی یک انسان بسیار فقیر است. درواقع، یک خانوادهٔ نمونه در این دسته‌بندی احتمالاً با درآمد ۳/۸۰ دلار (تقریباً دوبرابر خط فقر مطلق یا ۱/۹۰ دلار در روز) زندگی می‌کند. نزدیک به ۳ میلیارد نفر از جمعیت جهان در این گروه دوم پایین درآمدی قرار می‌گیرند. بیشتر این افراد فقیر در مناطق روستایی (یا نواحی بسیار کم درآمد حاشیه روستاها) زندگی می‌کنند. به هر حال اشتغال و فعالیت کاری در بنگاه‌هایی انجام می‌شود که هرگز به طور رسمی و قانونی ثبت نشده‌اند و کارگران این بنگاه‌ها از کمترین حمایت‌ها برخوردار بوده و در شرکت‌های کوچک خانوادگی مشغول به کار هستند. آن‌ها پای پیاده یا گاهی با دوچرخه به محل کار خود می‌روند. اغلب این افراد غذای خود را در بر روی آتش هیزم و در فضای باز تهیه می‌کنند، از نفت یا سایر منابع انرژی و صرف زمان بسیار زیاد برای پخت‌وپز استفاده می‌کنند. آب مورد نیاز خود را معمولاً از یک شیر آب در خارج از خانه که در فاصلهٔ بسیار زیاد از خانه قرار دارد تهیه می‌کنند، در اکثر موارد از آب جمع‌آوری‌شدهٔ ناسالم و غیربهداشتی بدون آن‌که جوشانده شود یا

۱. Kwashiorkor، بیماری ناشی از سوءتغذیه کودکان که با علائمی مثل کم‌رشدی، باد کردن و برآمدگی شکم و غیره همراه است.

مواد از بین بَرنده میکروب (مثل کلر) به آن افزوده شود برای آشامیدن یا پخت‌وپز استفاده می‌شود. خانواده‌هایی که در این طبقه پایین درآمدی (طبقه یا گروه دوم) قرار دارند معمولاً در مقایسه با گروه نخست درآمدی در خانه‌های بهتری زندگی می‌کنند، کف خانه هموارتر و مناسب‌تر بوده و دیوارها و سقف خانه نیز مناسب‌تر است ولی هنوز هم یک خانهٔ ابتدایی و فاقد تسهیلات ضروری مسکن به‌شمار می‌آید. خواب و استراحت اعضای خانواده با وجود سروصداهای زیاد، همیشه با تنش و سختی همراه است. مردم این گروه درآمدی بالاتر (دومین گروه) نیز احتمالاً از یک یا چند عنصر فقر چند بعدی در رنج و بدبختی به سر می‌برند، هر چند حداقل ۸۰٪ از افراد این گروه در شرایطی قرار دارند، یا تعداد محرومیت‌های آن‌ها به قدری کمتر است که از نظر سازمان ملل (UN) به طور رسمی در گروه «فقر چندبعدی» قرار نمی‌گیرند (فصل ۵). جعبه ۱.۱ با عنوان صدای فقر را ببینید.

یک خانوار نمونه در دومین طبقه با بالاترین درآمد، با درآمد سرانه ۱۵ دلار در روز زندگی می‌کند. (بیش از سه‌چهارم یا ۷۵ درصد جمعیت جهان با درآمد کمتر از ۱۵ دلار در روز زندگی می‌کنند، این خانواده‌ها بر اساس شاخص‌های جهانی در گروه درآمد متوسط طبقه‌بندی می‌شوند). بیش از ۲ میلیارد نفر در این گروه درآمدی قرار می‌گیرند. این خانواده‌ها نوعاً در مناطق روستایی هستند. مشاغل این گروه درآمدی معمولاً غیررسمی و بسیار بی‌ثبات است. غذای خود را با استفاده از سوخت‌های فسیلی مثل نفت (در صورت نبود برق) طبخ می‌کنند. این خانواده‌ها اغلب در خانهٔ خود یک تلویزیون دارند. آن‌ها با موتورسیکلت برای انجام کارها و نقل‌مکان یا سفر از یک مکان به مکان دیگر استفاده می‌کنند. کودکان نیز احتمالاً فقط در دوران کودکی از زندگی برخوردارند. این کودکان در برخی سال‌های دبستان و بعد از آن در مدرسه حضور دارند ولی هرگز تحصیلات دبیرستانی را به پایان نمی‌رسانند. بسیاری از بزرگسالان و جوانان صاحب تلفن همراه هستند، هر چند ممکن است تلفن‌های جدید هوشمند نداشته باشند. آب مورد نیاز این خانواده‌ها از طریق یک شیر آب خانگی تأمین می‌شود هر چند اکثریت مردم این گروه مثل طبقه ثروتمند از آب لوله‌کشی بهداشتی برخوردار نیستند. شهر محل زندگی این گروه احتمالاً تصویری بسیار نامطلوب و نامساعد را به نمایش می‌گذارد، با تضادهای شدید در شرایط زندگی بخش‌های مختلف یک پایتخت بسیار بزرگ. در یک شهر آمریکای لاتین، شاهد ساختمان‌های بلندمرتبه و بسیار وسیع پیشرفته و چندین مسیر بزرگراه کشیده شده در یک خط ساحلی جدید تازه تأسیس شده هستیم و به فاصلهٔ چندصدمتر در جلو و پشت این ساختمان‌ها و در کنار یک تپه ساکنان زاغه‌نشین‌های فقیری را می‌بینم که به طور بسیار فشرده در کنار هم زندگی می‌کنند. جایی که خانواده‌های زاغه‌نشین تلاش می‌کنند تا حداقل مواد غذایی مورد نیاز خود را تهیه کنند. فرصت‌های اشتغال بسیار کم، بی‌ثبات و متزلزل است. کمک‌های دولت در حدی است که این خانواده‌ها بتوانند فرزندان خود را برای سال‌های طولانی‌تری به مدرسه بفرستند. اما درس‌های بدی که در خیابان یاد می‌گیرند، مثل فروش مواد مخدر ازسوی گروه‌های خلافکار تأثیر زیادی بر این کودکان دارد. در یک تضاد کامل با این شرایط، یک خانوادهٔ ثروتمند در یک آپارتمان جدید و پیشرفته با اتاق‌های متعدد زندگی می‌کند.

فرزندان این خانوادهٔ ثروتمند، مثلاً در آمریکای شمالی، به دانشگاه می‌روند و یا برای گذراندن تعطیلات خود

به سایر کشورهای خارجی سفر می‌کنند، خودروهای گران‌قیمت و تجملی سوار می‌شوند و از آخرین پوشاک روز استفاده می‌کنند و به خانواده‌های فقیری که برای ساختن یک کلبهٔ کوچک روی تپه‌های قابل مشاهدهٔ پشت ویلاهای ساحلی در حال تلاش هستند توجه‌ای نکنند.

جعبهٔ ۱.۱ تجربهٔ فقر: صدای فقر

وقتی یک شخص فقیر است، حرفی برای گفتن ندارد، او احساس حقارت و پستی می‌کند. او غذایی برای خوردن ندارد، یعنی در خانهٔ او قحطی است، لباس ندارد و هیچ پیشرفتی برای خانوادهٔ او وجود ندارد.

سخنان یک زن فقیر در اوگاندا

برای یک فرد فقیر همه چیز بسیار بد و وحشتناک است ـ بیماری، حقارت، شرم و سرافکندگی. ما عاجز، زمین‌گیر و فلج هستیم، ما از همه چیز می‌ترسیم، ما به دیگران وابسته هستیم. هیچ‌کس به ما نیازی ندارد. ما شبیه بسته‌های آشغال و زباله‌ای هستیم که هرکس می‌خواهد از دست آن خلاص شود.

سخنان یک زن نابینا در مولداوی

زندگی در نواحی روستایی به قدری خطرناک و پرمخاطره است که هر نوجوان یا شخص دیگری که توانایی دارد به شهرها مهاجرت می‌کند یا به ارتش در حال جنگ ملحق می‌شود تا به این وسیله از خطرات افزایش گرسنگی فرار کند.

سخنان یک شرکت‌کننده در بحث گروهی در روستای اتیوپی

وقتی غذا فراوان است، خویشاوندان بر سر سفرهٔ شما هستند و خود را در آن سهیم می‌دانند. در روزهای قحطی و گرسنگی، در هر صورت خویشاوندی نیست که با دادن مقداری غذا به شما کمک کند.

سخنان یک مرد جوان در زامبیا

ما عادت کرده‌ایم قبل از آن‌که نوبت ما برای پرکردن سطل آب از چاه فرابرسد ساعت‌ها در صف‌های طولانی انتظار بکشیم.

سخنان یک شرکت‌کننده در بحث گروهی در یک دهکدهٔ مالاوی

فقر... عبارت است از حقوق کم، البته کمبود شغل، کمبود دارو، کمبود غذا و لباس را نیز به آن اضافه کنید.

سخنان یک شرکت‌کننده در بحث گروهی در برزیل

هرگز از من نپرسید که فقر چیست زیرا آن را در بیرون خانهٔ من مشاهده می‌کنید. به خانهٔ من نگاه کنید و تعداد گودال‌ها و چاله‌ها را بشمارید. به ظرف‌ها و لباس‌هایی که من استفاده می‌کنم نگاه کنید. به همه چیز نگاه کنید و آن‌گاه مشاهدات خود را بنویسید، چیزی که شما می‌نویسید همان فقر است.

سخنان یک مرد فقیر در کنیا

سرانجام به یک میلیارد نفر مردم جهان می‌رسیم که در بالاترین گروه درآمدی این طبقه‌بندی قرار دارند، افرادی که سایر مردم جهان آن‌ها را ثروتمند می‌نامند. اکثر آن‌ها قطعاً میلیاردر نیستند ولی فوق ثروتمند محسوب می‌شوند و زندگی بسیار بسیار راحتی دارند. یک خانوادهٔ نمونه از این گروه درآمدی که در آمریکای شمالی، اروپای غربی یا ژاپن زندگی می‌کند شاید درآمد روزانه‌ای معادل ۷۵ دلار داشته باشد. این افراد معمولاً شغل‌های رسمی، شناخته‌شده، با ثبات و حمایت‌شده دارند. آن‌ها احتمالاً مالک یک خانه ویلایی در حومه شهر با حیاط و باغچه و دو خودرو هستند. خانه یا مکان سکونت آن‌ها تسهیلات و امکانات بسیار مناسب و مطلوبی از قبیل اتاق‌های متعدد جداگانه برای والدین و هر فرزند خانواده دارد. خانه‌های این گروه درآمدی معمولاً سیستم تهویه مطبوع مرکزی (سرمایش و گرمایش) بر اساس آب و هوای منطقه دارد. خانه‌ها دارای سیستم آب لوله‌کشی بهداشتی است. خانه‌ها دارای انواع کالاها و خدمات متعدد مورد نیاز ساکنان آن است، مثل اینترنت پرسرعت که ارتباط و اتصال گوشی‌های هوشمند را فراهم می‌کند، انواع لپ‌تاپ، مکان استراحت و اتاق سمعی ـ بصری و انواع کالاهای برقی مثل اجاق برقی، یخچال ـ فریزر، ماشین ظرفشویی، لباسشویی و مایکروویو. اعضای این خانواده به غذاهای تازه دسترسی دارند (هر چند ممکن است از غذاهای آماده نیز استفاده کنند). فرزندان خانواده احتمالاً از سلامت کامل برخوردارند (به استثناء مواردی که با چاقی و مشکلات مربوط به آن درگیر می‌شوند) و معمولاً در صورت نیاز امکانات پزشکی بسیار خوبی در اختیار آن‌هاست. فرزندان این خانواده‌ها به مدرسه می‌روند، انتظار طبیعی این است که اکثر آن‌ها دورهٔ آموزش متوسطه و بعد از آن را طی کنند، شغل‌های مناسب و مورد علاقهٔ خود را پیدا کنند و متوسط عمر ۸۰ سال را داشته باشند. شاید بسیاری از مردم احساس کنند وضعیت آن‌ها مخاطره‌آمیز است و در گرداب زندگی اشرافی بسیار مرفه خود گرفتار شده‌اند و آن‌ها اکثراً در مشاغل رسمی کار می‌کنند و معمولاً از برخی حمایت‌ها برخوردارند. هر چند زندگی این گروه درآمدی ثروتمند نیز فراز ونشیب و بالا و پایین‌های زیادی دارد و هرگز سطح رفاه این خانواده‌ها همیشه و برای تمام نسل‌های بعدی برقرار و پایدار نیست، ولی به هر حال احتمال کاهش ثروت و درآمد آن‌ها و قرار گرفتن در گروه درآمدی پایین‌تر وجود ندارد.

در بسیاری از موارد افرادی که در این گروه درآمدی به دنیا می‌آیند، زندگی خود را نیز در همین طبقه می‌گذرانند هر چند معمولاً پیشرفت خوبی در سطح عمومی دارند. مردمی که در پایین‌ترین یا دومین گروه درآمدی زندگی می‌کنند احتمالاً ناآگاهانه فکر می‌کنند که زندگی آن‌ها شبیه گروه ثروتمند است، مثلاً اگرچه در خانه تلویزیون ندارند ولی در مرکز اجتماعات دهکده تلویزیون وجود دارد و فکر می‌کنند که آن را خریداری خواهند کرد ولی معمولاً چنین چیزهایی خارج از دسترس و امکانات آن‌هاست.

برخی مواقع پیشرفت‌های حقیقتاً دگرگون‌کننده کاملاً قابل مشاهده است و در یک دوره از زندگی اشخاص پدیدار می‌شود. نمونه‌های بسیار زیادی از این وضعیت را در چین مشاهده می‌کنیم. یک زوج در ناحیهٔ دورافتاده

ژوانگ[1] (یک منطقه گمنام روستایی) در استان پرجمعیت سی‌چوان[2] مرکزی به دنیا آمده‌اند. آن‌ها در دههٔ ۱۹۶۰ زندگی و رشد خود را آغاز کرده‌اند، برای ۶ سال به دبستان می‌روند و شبیه والدین خود به کار کشاورزی در مزارع برنج مشغول خواهند شد. برنج به‌خوبی رشد می‌کند ولی خاطرهٔ تلخ قحطی هنوز در ذهن این کشاورزان زنده است، دوران زندگی بسیار سختی که در زمان انقلاب فرهنگی در چین گذرانده‌اند. این خانواده یک دختر به نام «جیائولینگ»[3] دارد که ۱۰ سال به مدرسه رفته است. برنج تولیدی آن‌ها و سایر کشاورزان به خوبی برداشت شده و با قیمت نه‌چندان کافی و قابل قبول به بازار محلی ارسال شده است. پس از گزارش‌های دههٔ ۱۹۸۰، حق نگهداری و فروش شخصی مقدار بیشتری برنج را بدست آوردند. با وجود این فرصت‌ها و بر اساس سهمیه‌بندی دولت مقادیر بیشتری برنج تولید کرده و به فروش رساندند. سایر کشاورزان نیز اقدام به کاشت، برداشت و فروش سبزیجات در سایر شهرهای دورتر به فاصلهٔ ۱۰۰ کیلومتری کردند و سطح رفاه زندگی آن‌ها افزایش یافت، هر چند این درآمدها نیز در برخی سال‌های بعد دچار رکود شد. آن‌ها به‌تدریج متوجه شدند که برخی کشاورزان ابتدا به شهرهای جنوبی و در این اواخر به شهرهای نزدیک‌تر مهاجرت می‌کنند و با کار کردن در کارخانه‌ها پول بیشتری بدست می‌آورند. وقتی دختر خانواده ۱۷ ساله شد، کشاورزان دهکده در جایی که مادر او بزرگ شده بود از زمین‌های خود رانده و جابه‌جا شدند، زیرا این مزارع در نزدیکی دریاچه‌هایی قرار گرفته بود که طرح احداث یک سد بزرگ اجرا می‌شد. جمعیت بسیار زیادی جابه‌جا و اسکان مجدد شدند، ولی سایرین به شِن‌زن، گوانگ زو یا چانکینگ[4] رفتند. «جیائولینگ» (دختر خانواده) با والدین خود صحبت کرد و گفت که قصد دارد برای کسب درآمد بیشتر برای مدتی مهاجرت کند. او یک شهر با جمعیت چند میلیون نفری را انتخاب کرد و به‌سرعت در یک کارخانه مشغول به کار شد. او در یک خوابگاه زندگی می‌کرد و شرایط او غالباً سخت و ناخوشایند بود ولی می‌توانست مقدار زیادی پول به خانه بفرستد و برای زندگی بهتر پول پس‌انداز کند. او شاهد رشد دورقمی شهر بود، شهری که به سرعت تبدیل به یکی از ابرشهرهای جهان در حال توسعه شد، به طوری که با وسعت جغرافیایی شهر و افزایش تعداد ساکنان آن، جمعیت شهر به بیش از ۱۵ میلیون نفر رسید. پس از چند سال، «جیائولینگ» یک کسب‌وکار محقر و کوچک راه‌اندازی کرد که در آن لوازم آرایشی و بدلیجات تزئینی را به هزاران زن حاشیه‌نشین می‌فروخت، زنانی که هر روز به شهر می‌آمدند. او در این مدت پنج پیشنهاد ازدواج دریافت کرده بود، و هدایایی که والدین این مردان مجرد در نزدیکی او برایش می‌فرستادند، حتی پیشنهاد هدیه یک خانه بزرگ را برای ازدواج به او دادند. او می‌دانست که بسیاری از مردم هنوز در فقر مطلق به‌سر می‌برند و نابرابری‌های غیرقابل باور و تکان‌دهنده‌ای در شهر وجود دارد. در آن زمان او قصد داشت در آن شهر اقامت کند، جایی که فرصت‌های زیادی برای رشد کسب‌وکار و زندگی بود، فرصت‌ها و شرایطی که هرگز در روستای محل زندگی او دیده نمی‌شد. در جعبه ۲.۱ برخی تفاوت‌های مهم بین شرایط زندگی چهار گروه درآمدی را ملاحظه می‌کنید.

1. Zhuang
2. Sichuan
3. Xiaoling
4. Shenzhen, Guangzhou and Chongquing

جعبهٔ ۲.۱ سیاست‌گذاری توسعه: مقایسه شرایط زندگی چهار گروه درآمدی

پایین‌ترین گروه درآمدی: فقر مطلق[1]

- پخت‌وپز: آشپزخانه باز، خروج دود ناشی از پخت‌وپز به‌وسیلهٔ دودکش سقف
- مواد خوراکی و تغذیه: امنیت غذایی، غالباً غذای مورد نیاز توسط افراد خانواده تهیه و تأمین می‌شود، معمولاً دچار سوءتغذیه هستند و حدود ۸۰۰ میلیون نفر در این گروه قرار دارند.
- پوشاک: معمولاً از لباس‌های دست دوم و کهنه، ناکافی و بدون کیفیت استفاده می‌کنند، مجبورند با پاهایی بدون کفش در بسیاری از مسیرها و جاده‌ها حرکت کنند.
- آموزش: در حال حاضر اکثریت آن‌ها قادر به حضور در مدرسه هستند ولی ممکن است هرگز تحصیلات دبستانی یا دبیرستانی خود را به پایان نرسانند.
- مسکن: غالباً خودساخته است، افراد این گروه معمولاً خانه‌های خود را شخصاً با استفاده از مواد در دسترس مثل گِل درست می‌کنند، سقف خانه‌ها نیز اغلب کاه و گِل است، کف زمین خانه‌ها و محل سکونت آن‌ها نیز بسیار ناهموار و پوشیده از حصیر و چیزهایی بی‌کیفیت شبیه به آن است.
- آب: به صورت دستی با سطل از منابع آب عمومی و غالباً غیربهداشتی تهیه و مصرف می‌شود.

تخلیهٔ فاضلاب: فاقد سرویس بهداشتی و فاضلاب هستند، غالباً در فضای باز و آلوده اقدام به اجابت مزاج می‌کنند.

- حمل ونقل: با پای پیاده و بدون هیچ‌گونه وسیله نقلیه رفت‌وآمد می‌کنند.

گروه دوم: پایین‌ترین درآمد[2]

- پخت‌وپز: نسبت به گروه قبلی وضعیت بهتر است ولی نوعاً غذا با استفاده از نفت و برخی منابع انرژی بهتر تهیه می‌شود.
- مواد خوراکی و تغذیه: امنیت غذایی بهتر است ولی احتمال آسیب‌پذیری و سقوط به وضعیت ناامنی غذایی وجود دارد.
- پوشاک: استفاده از لباس‌های ارزان‌قیمت و دست دوم و نامناسب رایج است. لباس‌هایی که احتمالاً تناسبی با وضعیت آب و هوا ندارد، کفش‌های کهنه و تعمیرشده مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- آموزش: کودکان این گروه درآمدی دورهٔ دبستان را تمام می‌کنند و به طور متوسط بیش از دو سال در مدرسه حضور دارند.
- مسکن: بخشی یا گاهی تمام خانه را خود می‌سازند، کف خانه با کیفیت و سقف نیز با قطعات مناسب پوشانده شده است.

1. Extreme Poverty 2. Second-Lowest Stratum

- مبلمان خانه: میز و صندلی‌ها مناسب و باکیفیت است، هواکش‌های برقی و سیم‌کشی برق داخل خانه (هر چند ممکن است غیرقانونی باشد) وجود دارد.
- آب: از یک شیر منبع عمومی که خارج از خانه قرار دارد تأمین می‌شود، این منبع آب گاهی تا ۵۰ متر دورتر از خانه است و باید پیاده آب را حمل کرد، آب در دسترس این خانوارها نیاز به افزودن کلر دارد و باید قبل از مصرف جوشانده شود.
- تخلیهٔ فاضلاب: استفاده از سرویس بهداشتی عمومی.
- حمل ونقل: دوچرخه

گروه دوم بالاترین درآمد[1]

- پخت‌وپز: غذا با اجاق‌های صنعتی و سوخت پیشرفته و پاک تهیه می‌شود، در برخی موارد اجاق‌های برقی هم در دسترس است.
- مواد خوراکی و تغذیه: معمولاً این گروه درآمدی از امنیت غذایی برخوردار است، ولی درجاتی از آسیب‌پذیری امنیت غذایی نیز مشاهده شده، به طوری که ممکن است به شرایط ناامنی غذایی برسیم.
- پوشاک: استفاده از پوشاک نسبتاً ارزان رایج است هر چند معمولاً لباس نو خریداری می‌شود و از کفش‌ها و کتانی‌های ارزان، و یا پوشاک گران با توجه به انتظارات و هنجارهای اجتماعی استفاده می‌شود.
- آموزش: کودکان دوره ابتدایی را به اتمام می‌رسانند و برخی از آن‌ها نیز دورهٔ دبیرستان را به طور کامل می‌گذرانند.

مسکن: خانه‌ها معمولی است ولی در مقایسه با دو گروه قبلی بهتر ساخته شده‌اند، هر چند ممکن است چندان راحت نباشند.

- مبلمان خانه: میز و صندلی و تخت‌خواب نو،وجود برق، هواکش و حتی یک اتاق با تهویه مطبوع، بخاری و تلویزیون نیز وجود دارد.
- آب: لوله‌کشی مستقیم آب به داخل خانه، احتمالاً نیاز به میکروب‌زدایی دارد.
- تخلیهٔ فاضلاب: سرویس‌های بهداشتی وجود دارد ولی بسیاری از آن‌ها فاقد امکانات لازم برای شست‌وشو هستند.
- حمل‌ونقل: موتورسیکلت

بالاترین گروه درآمدی (ثروتمندترین)[2]

- پخت‌وپز: وسایل پیشرفته پخت‌وپز شامل جدیدترین ابزار و دستگاه‌های آشپزخانه، ماشین ظرفشویی، مایکروویو و غیره.

1. Second-Highest Stratum 2. Highest (Rich) Stratum

- مواد خوراکی و تغذیه: رژیم‌های غذایی غنی و متنوع، هر چند چاقی در این گروه درآمدی ممکن است خطرآفرین بوده و تهدیدکنندهٔ سلامت باشد.
- پوشاک: بهترین، جدیدترین و به‌روزترین لباس‌ها، حتی سفارش دوخت لباس به طراحان مد، انواع لباس‌ها با توجه به کاربرد آن‌ها، لباس‌های نسبتاً جدید، کفش‌های ورزشی و انواع لباس‌های خواب و راحتی.
- آموزش: فرزندان، دوره اول دبیرستان را به پایان می‌رسانند، به طور متوسط حداقل یک سال در آموزش دوره دوم دبیرستان (دوره متوسطه) حضور دارند.
- مسکن: خانه‌های پیشرفته و جدید و صنعتی ساخته‌شده از سوی افراد حرفه‌ای.
- مبلمان منزل: خانه‌های این گروه درآمدی پر از انواع کالاهای مصرفی و دورریختنی است، دارای مرکز یا مکان تفریحی خانه و، wifi و غیره است.
- آب: آب آشامیدنی و شست‌وشوی بهداشتی با استفاده از شیرهای آب فراوان که داخل خانه قرار دارند.

تخلیهٔ فاضلاب: لوله‌کشی بهداشتی آب در داخل خانه و حمام.

- حمل ونقل: یک خودرو برای هر نفر یا در شرایط تعداد بیشتر افراد خانواده هر شخص به‌راحتی می‌تواند از وسایط نقلیه عمومی استفاده کنند.

۳.۱ طبقه‌بندی کشورها بر اساس سطح متوسط توسعه: بررسی اولیه

همان‌طور که در فصل بعد با جزئیات بیشتر توضیح خواهیم داد، کشورها غالباً بر اساس سطح درآمد و درجهٔ توسعهٔ انسانی طبقه‌بندی می‌شوند. همچنین کشورها برمبنای سایر ویژگی‌ها مثل سطح فقر، کیفیت حکمرانی و بسیاری ابعاد دیگر نیز گروه‌بندی می‌شوند. همان‌گونه که در سایر فصل‌های کتاب ملاحظه خواهید کرد، ابتدا با توجه به تفاوت متوسط درآمد کشورها آن‌ها را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم که یک روش کاملاً متداول، رایج و شناخته شده است (هر چند درآمد معمولاً یک شاخص مناسب و شایسته برای اندازه‌گیری سطح رفاه نیست).

بانک جهانی کشورها را بر اساس متوسط درآمد ملی به چهار گروه تقسیم کرده است: گروه کم‌درآمد (درآمد پایین)، گروه با درآمد کمتر از متوسط، گروه با درآمد بیشتر از متوسط و گروه پردرآمد (درآمد بالا). رشد بسیار زیادِ متوسط درآمد اکثر کشورهای کم‌درآمد و کشورهایی با درآمد متوسط طی دهه‌های گذشته باعث شد تا بسیاری از کشورهای کم‌درآمد در طبقه‌بندی جدید در گروه کشورهای با درآمد متوسط قرار گیرند.

از کل جمعیت ۷/۷ میلیارد نفری جهان، در سال ۲۰۱۸، حدود ۱۶٪ در کشورهای با درآمد بالا (HICs)[1] یا کشورهای پردرآمد زندگی می‌کردند. **درآمد ناخالص ملی** (GNI) سرانه این کشورها حداقل ۱۲/۰۵۶ دلار است.

1. High-Income Countries